

HODITI - RODITI
TRAGOM TEKSTOVA JEDNOGA PRASLAVENSKOG
OBREDA PLODNOSTI*

RADOSLAV KATIČIĆ
Institut für Slawistik
der Universität Wien
A-1010 Wien, Liebiggasse 5

UDK 398.29
Izvorni znanstveni rad

U članku se na temelju tekstova iz slavenskih folklornih tradicija rekonstruiraju elementi jednog praslavenskog obreda plodnosti.

U posljednjim je desetljećima rekonstrukcijom praslavenskih mitova i obreda postignut odlučujući proboj na području koje se, od pojave poredbene lingvistike, usprkos velikim očekivanjima i višekratnim pokušajima, uvijek nanovo pokazivalo nepristupačnim za plodonosno istraživanje.¹

Još 1823, dok je poredbeni prodor u jezičnu drevnost bio na svojem prvom početku, pisao je Antun Mihanović: "Izgleda da se približuje divno razdoblje kad će noć koja mnoge tisuće godina prekriva prapovijest našeg roda konačno nestati pred svjetlom koje se diže od Indije. I uzvišene zagonetke, kojih rješenje slutiti ili mu se nadati pripada kao najplemenitija povlastica prirodni ljudskoj, postat će jasne pred našim očima, koliko je to smrtnicima dolično i dopušteno. To nam obećavaju pouzdani glasovi puni plemenita oduševljenja".² Vjerovalo se tada da je Indija svojim sanskrtom i mitskom predajom pohranjenom u njem ključ koji će otvoriti pristup do duboke slavenske starine.

*Ovo je prepravljeno i znatno dopunjeno članak, objavljen pod naslovom *Hoditi - roditi. Spuren der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus. Wiener Slavistisches Jahrbuch*, sv. 33/1987, str. 23-43. (Prijevod s njemačkoga: Božana Štrlek)

¹ Usp. В.В.Иванов - В. Н. Топоров, *Славянские языковые моделирующие семиотические системы*, Москва 1965; isti, *Исследования в области славянских древностей. Лексические и фразеологические вопросы реконструкции текстов*, Москва 1974; isti, *Лингвистические вопросы славянского этногенеза (В связи с реконструкцией праславянских текстов)*, *Славянское языкознание, IX международный съезд славистов*, Киев, сентябрь 1983 г., доклады советской делегации, Москва 1983, 152-169; Б. А. Успенский, *Филологические разыскания в области славянских древностей*, Москва 1982. Uz to još literatura što je u ovim djelima veoma obilno navedena.

² A. v. Mihanovich, *Zusammenstellung von 200 Laut- und Sinnerwandten Wörtern des Sanskrites und Slawischen*, Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst (Hornmayers Archiv), Montag den 2. und Mittwoch den 4. Juny 1823 (66 und 67) 341-344; Freytag den 13 Juny 1823 (71) 366-371. Citat na str. 341. U izvorniku glasi: Eine herrliche Aera soll nahen, wo die vieltausendjährige Nacht, welche die U r g e s c h i c h t e unseres Geschlechtes deckt, vor dem a u s I n d i e n tagenden Lichte endlich verschwindet. Und erhabene Räthsel, deren Lösung zu ahnen, oder zu hoffen, der menschlichen Natur edelstes Vorrecht ist, sollen unseren Augen klar werden, so weit es den Sterblichen ziemt und frommet. So viel verheißen uns unverdächtige Stimmen voll edler Begeisterung.

Tolika su se očekivanja probudila, a onda su sve do naših dana ostajala neispunjena. Uzrok je tomu, kako se sada vidi, bio taj što se pod utjecajem evropske književne tradicije uzimalo kao da je grčki Olimp sa svojim bogovima temeljni uzorak drevnih indoevropskih vjerskih sadržaja. Tražio se dakle slavenski Olimp. Taj se pak nije mogao naći jer ga nikada nije ni bilo. Dugo je trebalo dok se shvatilo da je Olimp grčka novotvorina, i to onakav kakvim ga znamo više književna nego vjerska. Arhaični indoevropski mitovi kakvi se otkrivaju npr. u Vedi sasvim su drukčije naravi.³

Bezuspješnost istraživanja na području slavenske mitologije dolazila je i odatle što su vrela bila oskudna. Malo je bilo mitoloških vijesti, a još manje tekstova. Sve nam je to predano iz druge ruke i s kršćanskog gledišta. Tek nova metoda rekonstrukcije tekstova, koja u usmenoj predaji folklorne književnosti umije prepoznati preoblikovane fragmente obredno utvrđenoga mitskog kazivanja, našla je time i prvorazredna vrela na kojima se može valjano utemeljiti proučavanje slavenskoga poganstva i njegove mitologije. Pokazalo se da je ona vrlo arhaična i bliska svojem indoevropskom ishodištu.

U vezi s time ukazivalo se i na mitski lik Ярыло/Ярила i na njegovu *interpretatio christiana* Юрий/Егорий, na svetoga Jurja.⁴ Pritom su od posebnoga značenja jurjevski ophodi i pjesme, očuvane do danas u tradicijskom narodnom običaju na sjeverozapadu Hrvatske i na susjednim područjima Slovenije.⁵ U njima se prepoznaju kompleksni ulomci nekog obreda plodnosti. Kada se poveže s drugim slavenskim fragmentima, ta predaja omogućuje da se rekonstruiraju tekstovi toga praslavenskog obreda i mita na kojemu se on temelji.

Kao ishodište nudi se jedan stih s unutrašnjom rimom, koji se u hrvatskim jurjevskim pjesmama značajno ponavlja: *Kuda Jura odi, tud vam polje rodi* (H 7). Ili *Kud vam Đuro odi, tud vam polje rodi* (H 17). Ista se rima može uočiti i u bjeloruskim pjesmama uskrasnih ophoda: *Святы Юрай по полам хадвіў/Да жито радвіў* (*Виленский вестник* 1891, 93), ili *Где, святы Юрэй, прыабавіўся?/По мяжах хадіў, пашню радіў,/Яраю пшонку святому Вяличку,/ Святому Вяличку на белы піражки* (Р 8, 167). Lako je pomisliti da se u tome mogu vidjeti tragovi nekoga starog slavenskog zaklinjanja plodnosti, u kojem se glagoli *hoditi* i *roditi*, dovedeni kroz rimu u usku međusobnu vezu, s jedne strane odnose na *pol-e*, a s druge na osobu zvanu *Jurьjъ*, poistovjećenu sa svetim Jurjem. U tome se izrazuje smisao obrednog ophoda. Hodanje se izjednačuje s poticanjem plodnosti.

No taj plodonosni hod ima još jedno sasvim drukčije značenje. Tako stoji malo dalje u istoj bjeloruskoj pjesmi: *тваёй ниви сам Бог ходя,/ Сам Бог ходя, пять асоб водя:/ Першая асоба - святы Юрэй,/ Другая асоба - святы Микола,/ Третья асоба - Троица святая,/ Чатвёртая асоба - святы Пятро,/ Пятая асоба - святы Ильля* (Р 8, 167). Tu hodaju sveci po redosljedu svojih dana. Oni hodaju po polju, čime je uspostavljena jasna veza s plodnošću. No njihov je

³ Usp. M. Ježić, *Rgvedski himni. Izvori indijske kulture i indoevropsko nasljeđe*, Zagreb 1987

⁴ Usp. Иванов - Топоров, *Системы 120-125; Исследования 180-215*.

⁵ Usp. II. Određeni oblici jurjevskog ophoda mogu se naći i kod koruskih Slovenaca. Usp. Š 132-142 (*Koruski tekstovi i običaji 140-141*). Na kraju još Z. Kumer, *Jurjevske kolednice v Beli krajini*, *Etnološka tribina* 9, Zagreb 1986, 117-123.

hod hod godine, koja u vegetacijskom ciklusu donosi plodnost. O tome se u nastavku pjesme izričito govori: А святыи Юрэй сы расицаю;/ Сы расицаю жыта варажая./ А святыи Микола с шауковой травой./ Шауковой травой скот напасая./ Тройца святая жыта высипая./ А святыи Пятро в дробным дажджом./ А святыи Илья в валатым сярпом./ Э валатым сярпом жыта важыная (Р 8, 167). Rima, proširena i varirana isprva s *hoditi - voditi*, svodi se preko *rad-ati* (жыта варажая) indirektno na kanonski *hoditi - roditi*, čiji sadržaj predstavljaju sveci u svojem godišnjem hodu. Taj sadržaj obuhvaća sveukupan rast usjeva, od prvog klijanja i nicanja do žetve. Preko trave posredno je obuhvaćena i plodnost stoke.

Hod neke mitske osobe, odnosno ophod kroz polja izjednačuje se s plodnosnim hodom godine, izražava ga, nosi i podupire. Odatle je lako razumljivo što se u istočno-slavenskoj predaji formula rime *hoditi - roditi* primjenjuje i na druge svece žetvenoga ciklusa: Где Илья ходя, там хлеб-жито родя (Р 1, 447, br. 5), ili: Святая Микола по межах ходить, по межах ходить, жито родить (Б 4, br. 3). Sve se to odnosi na isti hod, samo što Juraj ima u njem izuzetan položaj zbog vidljiva nicanja vegetacije.

Drugo značenje hoda, ono koje se odnosi na godišnji ciklus, može se lako utvrditi i u hrvatsko-slovenskim jurjevskim pjesmama: *Prošal je, prošal, pisani Vazam./ Došal je, došal, zeleni Juraj./ S njim radosti, radosti./... Sveti Petar oružnik./ Usred leta zaštitnik* (H 5). Ovdje se *hoditi* u *pro-šdlz, do-šdlz* očito misli na tijek godine s Uskrsom i Jurjevim. Nakon toga uključuje se i blagdan svetoga Petra kao središte ljeta ili čak godine. U jednoj drugoj pjesmi, koja također počinje s *Pisan Vazam prošal je./ zelen Juraj došal je*, godišnji je ciklus obuhvaćen sve do ljetnih Marijinih blagdana 15. kolovoza i 8. rujna: *Velika maša, svakom grmu paša./ Mala maša, sve u kupe snaša* (H 15). Kao u istočno-slavenskom nizu svetačkih blagdana, tako je i ovdje na kraju jasno uočljivo upućivanje na prirodu i žetvu. Ruska predaja također uvodi Uskrs u žetveni ciklus prije Jurjeva: Первое свято - Велик Христов день./ Велик Христов день с красным яичком./ Другое свято - Юрий-Егорий./ В чистом поле стоток спасает./ Стоток спасает, домой гоняет./ Третье свято - святыи Микола./ Святыи Микола около двора./ Около двора капуни вариць./ Капуни вариць, коники глядзиць./ Четвертое свято - свято Вознесенье./ Свято Вознесенье с синим цветом./ Пятое свято - святыи Пятцер с белым сыр-ром./ Шестое свято - Илья пророк./ Илья пророк, по межам ходзиць./ По межам ходзиць, рожь важинаець./ Рожь важинаець, ярь наливаиць (Ш br. 1192 = Э br. 466).⁶

Svetački dani nisu podjednako odabrani, ali je to dalekosežno analogna *interpretatio christiana* iste stare predodžbe o godišnjem ciklusu plodnosti i o njegovu hodu kao i u hrvatsko-slovenskim obrednim tekstovima, i tu i tamo u obliku ophodnih pjesama.

⁶ Jednako, samo nepotpunije: Первый праздник - Христов день./ Второй праздник - Егоров день./ А третий праздник - Илья-пророк. Он межи сжинал, стоги ставил (П br. 465) i Первый праздник - святой Велик день./ Другой праздник - Юрий-Егорья./ Третий праздник - святой Никола./ Святой Велик день с красным яйцом./ Юрий-Егорий с шелковой травой./ Святой Никола с засевочком (П br. 469).

Okolnost da je ista temeljna predodžba dobila kršćansko tumačenje i u okviru istočne i u okviru zapadne crkve nezavisno jedno od drugoga pokazuje naročito jasno da u tim različitim tumačenjima zaista i dalje traje praslavenska predaja.

U objema predajama uočljive su čvrsto utvrđene oznake boja. U hrvatsko-slovenskim pjesmama *pisani vezam* suprotstavlja se *zelenom Jurju*. *Pisani* ovdje znači "obojen" i odnosi se očigledno na uskrсна jaja (usp. hs. *pisunica* i ukr. писанка) u čijim bojama prevladava crveno. U ruskoj predaji to je "svečano jaje" (красное яйцо), što također implicira karakterističnu prisutnost crvene boje, a vezano je s Uskrsom. Kod Jurja je i u ruskoj predaji s travom (шелковая трава) zeleno indirektno prisutno kao oznaka boje. Tako je u objema predajama potvrđen redosljed boja crveno - zeleno.⁷ Taj je redosljed bitan za obred i za predodžbe na kojima se on temelji. To ne pokazuje samo potpuna podudarnost južnoslavenske s istočnoslavenskom predajom, nego i koruška jurjevka pjesma u kojoj su crveno i zeleno povezani s hodom na posve drugi način: ...*Sveti Šent-Juri! Poterka na duri;! Ma jeno hlačo zeleno,!Jeno rudečo* (Š br. 4997). Zelena i crvena nogavica daju pri hodanju naizmjenični slijed tih boja.⁸

Pjesme hrvatsko-slovenskih jurjevskih ophoda uspostavljaju usku vezu između hoda godišnjeg ciklusa i Jurjevoga plodotvornog hoda kroz polja: *Prošel je, prošel, pisani Vuzem,! Došel je, došel, Juraj zeleni,! Iz zelene gore u to ravno polje.* (H 4) i naročito jasno: *Pisani Vuzem prošao, zelen Juraj došao,! Iza one gore u to ravno polje.! ...Kuda Jura odi tuda polje rodi* (H 17). Do svojega hoda kroz polje Juraj dolazi iz daleka, po dugom i teškom putu: *Tu nadelajte zelena Jurja,! Zelena Jurja daleka puta,! I daleka puta, trudnoga hoda* (H 4). Taj se put u nizu pjesama približe opisuje. No njegovo je dolaznje ujedno i donošenje. Donose se rast i plodnost: *Vuzem! Došel je, došel, zeleni Juraj,! Donesel je, donesel, pejden dugu travicu,! Donesel je, donesel, laket dugu mladicu* (H 7), ili, s opširnijim opisom prevaljena puta: *Prošal je, prošal, pisani Vazam,! Došal je, došal, sveti Juraj,! Iza luga zelenoga,! Iza mora crvenoga,! Po širokom putu,! Po debelom grudju,! Donesal je, donesal! Pedal dugu travicu! Lakat dugu mladicu* (H 16), kao i *Prošal je, prošal, pisani Vazem,! Došal je, došal, zeleni Juri.! Donesal je, donesal, peden dolgo mladico,! Laket dolgo travico:! Iza loga zelenoga,! Iza morja krvavoga,! Po grdemu putu,! Po debelom grudju.! Voda mi je do ramenca,! Blato mi je do kolenca,! Opanci su vulli,! Blato ide nutri* (Š br. 4993). Na dalekom i teškom putu također se može prepoznati redosljed boja crveno - zeleno. Juraj dolazi od *iza zelenog luga*, šume u vlažnoj nizini, i iz još veće daljine, od *iza crvenoga* ili *krvavoga mora*. Put vodi preko mokroga zemljišta (*grudje, gruč, blato*). Jurjevi su opanci od dugoga hodanja probušeni, voda prodire u njih. On upravo gazi po vodi i tone u blatu.

⁷ U ruskoj pjesmi III br. 1192 = II 472 (vidi gore str. 47) to je mnogo šire razrađeno. Nakon Uskrsa sa svečanim jajem i Svetoga Jurja sa (zelenom) pašom slijede Spasovo sa svojom plavom bojom (синый цвет) i Sveti Petar sa bijelim sirom (бѣлый сыр). Tako nastaje slijed crveno-zeleno-plavo-bijelo, koji bi valjalo dalje pratiti.

⁸ Jedna hrvatska jurjevka pjesma pokazuje kako je slijed blagdani i njihovih boja povezan s Jurjem: *Prošel je, prošel, pisani Vuzem,! Došel je, došel, zeleni Juraj! Na zelenom konjiću, na pisanom voliću* (Š br. 4987). Isti slijed boja zadržao se i u nagovoru jurjevskih ophodnika domaćici: *Ustaj, ba-ka, ispod šarenjaka! Daruj Duru - zelenjaka* (II 21) ili: *dižiće se baka ispod šarenjaka! Pa udijeli Duru zelenjaka* (H 21).

Svi elementi toga prikaza mogu se naći i u istočnoslavenskim obrednim tekstovima. Osnovna tekstovna shema *-šьdlъ - -nestъ* pojavljuje se u jednoj ruskoj jurjevskoj pjesmi koja se pjeva kod prvoga izгона stoke na pašnjak poslije zime, na Jurjevo. Životinje su pritom šibali vrbovim šibama. Zbog toga vrbova šiba preuzima u toj pjesmi glavnu ulogu: Пришла Верба/ Из-за моря,/ Принесла Верба/ здоровья (П br. 459). U toj se šibi može prepoznati *mladica* iz hrvatsko-slovenskih jurjevskih pjesama. Ona je tu zauzela Jurjevo mjesto koji tamo donosi i nju i travu. Vrbova šiba donosi i *zdravlje*, što se također može utvrditi i u hrvatskoj predaji, jedino što ga tamo donosi Juraj: *Došo vam je sveti Đurađ.../ Donio vam sreću, zdravlje i božji blagoslov/ pri blagu i gospodarstvu* (H 23). U pjesmama ruskoga jurjevskog ophoda pojavljuju se i opanci, potrgani u hodu preko polja: Мы Егорья окликали,/ Трои лапти иводрали,/ По бороздкам раскидали (П br. 456). Gaženje u blatu stalan je motiv i u pjesmama bjeloruskih i zapadnoruskih uskrasnih ophoda. Tako se domaćinu pjeva: Не хошь говорить - ходи ты с нам, с волочебничкам,/ По темной ночи грязь толочи/ Собак дравнуть, людей смешить!/ Не хошь ходить - дари ж ты нас (П br. 466 = Ш br. 1193.) Također: Не хочешь дарить - пойдем с нами:/ Ночи коротать, грязь топтать (П br. 467), ili: Не хошь дарить - ходь ты с нам/ Кий волочить, грязь толочить,/ Собак дравнуть, людей смешить (П br. 470). U svim tim primjerima uspostavljena je veza između gaženja blata i hodanja. No to se sasvim eksplicitno izražava i kroz gramatičku tvorbu rime: А не хочешь дарить/ Ходи с нами ходить,/ Грязь месить (П br. 468).

I put po kojem Juraj dolazi opisuje se u pjesmama ruskoga jurjevskog ophoda, samo u suprotnom pravcu. Onamo, odakle on prema hrvatsko-slovenskim pjesmama dolazi, treba da otkora divlje zvijeri kako bi ostavile na miru stoku koja pase: Батюшка Егорий,/ Макарий преподобный!/ Спаси нашу скотинку,/ Всю животинку -/ В поле и ва полем,/ В лесу ва горами,/ За широкими долами!/ Волку, медведю -/ Пень да колода,/ Да белая береза,/ Древесянный камешек!/ Нашим-то теленькам -/ Травка-муравка,/ Зелененький лужок (П br. 455). ili još detaljnije: Егорий батько храбрый,/ Макарий преподобный!/ Спаси нашу скотинку,/ Всю животинку -/ В поле и ва полем,/ В лесе и ва лесом,/ За лесом - лесами,/ За крутыми горами!/ Волку с медведем -/ Пень да колода,/ По-за-море дорога!/ Зайцу с лисицей -/ Горькая осина/ По самую вершину!/ Ворону с вороной -/ Камешек дресвяный!/ Матушке скотинке,/ Всеи животинке -/ Травка-муравка,/ зелененький лужок (П br. 456). Ovdje su *polje* i *šuma* (лес) suprotstavljeni jedno drugome, a njima pak *gora* i *dol*. Njihova je opreka ukinuta. U hrvatskom *gora* znači "gorska šuma" i na taj način obuhvaća ono što se u ruskom označava kao лес i kao гора. Opreka između *gore* i *doline* ipak se još i izrijekom ukida: *Sva se gora zeleni,/ Brdo i dolina* (H 5).⁹ Kao središnja natuknica prisutan je u objema predajama *zelenъ logъ*. Pri tome

⁹ Druge varijante iste formule: *Sve se polje zeleni,/ brdo i doline* (H 15); *Sva se zemlja zeleni,/ Brda i doline* (H 16); *Sva se zemlja zeleni,/ Brdo i ravnica* (H 33).

se, u skladu s provedenom promjenom značenja praslavenske riječi *logъ*, u južnoslavenske iste značenja "sitnogorica", a u istočnoslavenske "livada".¹⁰

No iza polja i šume, iza brda i doline prostire se more. Od iza *mor-a* dolazi Juraj, onamo moraju ići divlje zvijeri. Tragovi tih predočaba mogu se naći i u hrvatsko-slovenskim ophodnim pjesmama: *Dajte nam kuk da nas ne bu vuk* (H 7); *Dajte Juri jajec da ga ne bu zajec* (H 4); *Dajte Juri jaja da vas ne bu zaja* (H 7); *Dajte mu jajec da ga ne bo zajec* (Š br. 4992); *Dajte mu špeha da ga ne bo kreha.* / *Dajte mu jajc da ga ne bo zajc* (Š 4994). Sve ovdje spomenute životinje, vuk, zec i vrana javljaju se i u ruskim obrednim pjesmama (vidi gore str. 49).¹¹

Ugroženost stoke vukovima dovodi se u jednoj hrvatskoj pjesmi iz okolice Dubrovnička u vezu s morem i to na način koji objašnjava zašto je more, od *iz-za* kojeg Juraj dolazi, krvavo i stoga crveno (vidi gore str. 48): *Osu se nebo zvijezdama!* / *ravno polje ov cama,* / *zvijezdama nema Danice,* / *ovcama nema čobana,* / *do jedno dijete Vidoje,* / *i ono ludo zaspalo.* / *Budi ga Jela sestrice!* / *"Ustani, braco Vidoje,* / *ovce ti za lug zađoše,* / *jednu ti zakla vučica!* / *potekla krvca do mora."* / *Čula se žalost od Boga.* (D 70-71, br. 60). Tu je božanski značaj događaja jasno izražen. Pažnju valja obratiti i na uključivanje zvijezda, a naročito Danice. Pokazuje se također da zaštitnik pozvan da čuva stoku, u kojemu se lako prepoznaje Juraj (Батюшка Егорий! ...Спаси нашу скотинку), tu stoji naprama svojoj sestri (vidi dolje str. 55). Riječi *lug, polje, more* i *vučica* uspostavljaju neospornu vezu s predajom jurjevskih pjesama.

Dug put (*dalekъ potъ*) po kojem Juraj dolazi, gazeći po vodi i stupajući po blatu (*bolto*), a u suprotnom pravcu smjeru tjera divlje zvijeri, vodi kroz prostor koji je raščlanjen na *mor-e, gora, dolъ, lesъ, logъ* i završava u polju (*pol-e*). Tom prostoru, koji je čovjeku vanjski i stran (usp. hs. *napolje*), dakle *t-ud-ъ*, suprotstavljeni su kuća i dvorište, *domъ* i *dvorъ*, kao vlastiti prostor, dakle *svojъ*¹² Granicu između tih područja tvore *vorta*, dvorišna vrata. Kao što se moglo i očekivati, to je ključna riječ u ophodnim pjesmama obiju predaja. Tako u istočnoslavenskoj: А йшли-брели волочѣбники, / А йшли-брели да пыталися / К чиему двору пригребалися: / "Чей же двор на горе стоит, / Кругом двора железный тын, медяны ворота, / Подворотницы - подволотницы, / Защепочки щитовые (II br. 467), ili: Чей это двор - медяный забор, / Воротики щитовые, / Берекущки дубовые, / Подворотница - рыба ксточка (II br. 469), ili: Якой же то богатый двор, /

¹⁰ Н. И. Толстой, Славянская географическая терминология, Москва 1969, 110-113. Izgleda da je bjelorusko značenje koje podjednako obuhvaća oba aspekta zadržalo praslavensko stanje.

¹¹ Put divljih zvijeri u ruskoj se tradiciji premješta i iza guste šume (раменьѣ) koja ograđuje polja: Волку, медведю, / старому зверю, / Лисице и зайцу— / Пень да колода, на раменьѣ дорога (II br. 454). Sa *zverъ* naznačena je sfera Perunova protivnika. K tome još dolazi da je njegovo pravo mjesto ispod klade (*kolda*). To postaje još jasnije u drugoj pjesmi: Ты спаси нашу скотину / В поле и ва полем, / В лесу и ва лесом, / Под светлым месяцем, / Под красным солнышком, / От волка хищного, / От медведя лютого, / от зверя лукавого (II br. 457). Stare oznake za teriomorfnu protivnikovu pojavu: *l-шъъъ зьтъъъ* i *l-шъъъ zverъ* ili čak *l-шъъъ zverъ medvedъ* ovdje uspostavljaju očiglednu vezu s gotovnik-ovom borbotom. Usp. Иванов - Топоров, Исследования 57, 58-61, 124, 171, 203-204, 228.

¹² Usp. Иваков - Топоров, Системы 156-175

Богатый двор, железный тын,/ Воротики тесовые,/ Вережки точеные,/ Подворотница - рыбное ребро,/ Защечочка - сам рыбный зуб (II br. 467) i u posve jednakom suodnosu kod hrvatsko-slovenskoga jurjevskog ophoda: *Nije Đuri lazno statil/ Pred Vašimi vrati* (H 16), ili: *Ne dajte nam dugo statil/ Pred vašimi novimi vrati* (H 15), ili *Ne dajte nam dugo statil/ Pred svojimi svetli vrati* (H 15)¹³. Vrata mogu u hrvatskoj predaji biti zlatna kao u ruskoj mjedena. Tako u jednoj pjesmi iz Omišlja: *Oj kućo vesela! ...Na tebi su vrata/ Od suhoga zlata* (IK 2,92, br.93) i u drugoj iz Brsčca: *Smo našli mužu vrata, oj fiole,/ Da bi tako zlata, oj fiole* (IK 3, 16, br.22).

Jedna gornjolužička ophodna pjesma dokazuje jasno da je formula o dugome stajanju pred dvorišnim vratima kao i onaj o gaženju mokre zemlje i o potrganoj obući sigurno praslavenska: *A njedajće nam tu dolho stać,/ Waše wam bloto teptaći,/ Naše nam črije torhaći* (Lctopis Instituta za serbski ludospyt, rjad C, Budyšin 1954-57, 178).

No Jurjev put od iza mora u polje vodi do susreta: *Молодой-он холостой,/ В зеленых лугах гулял,/ В зеленых лугах гулял,/ Много травочки примял,/ Примял, примял, притоптал,/ Путь-дороженьку искал./ Иск-ал, искал, не нашёл,/ Сам заплакал да пошел/ Ко любезной во гости* (III br. 1151). Ta se priča nastavlja, kako je odmah prepoznatljivo, u jednom fragmentu očuvanom u predaji hrvatskih jurjevskih ophoda: *Kukuvačica zakukuvala - kirales!! Zelenom lugu na suhom drugu - kirales!! Aj, to ni bila kukuvačica./ To je bila mlada nevestica./ Nевестica po gradu se šeće,/ Po gradu šeće, deverke budi,/ Devet deverkov, koje brajenkov!! Stante se gori, devet deverkov!! Devet deverkov, koje brajenkov,/ Juraj e došel, zelen naš Juraj!! Eto vam mene zelenom lugu,/ Zelenom lugu na suhom drugu - kirales* (H 20). Ruska i hrvatska pjesma tek zajedno daju povezan mitski tekst, koji je očigledno bio primijenjen u jednom praslavenskom obredu plodnosti.

Isti su elementi s nekim varijacijama sadržani i u drugim hrvatskim jurjevskim pjesmama: *To mi ni bila kukuvačica,/ Već mi je bila mlada nevjesta./ Mlada nevjesta po gradu šeće,/ Po gradu šeće deverke budi./ Dever ne verak (čitaj: devet deverek) kako brajenek* (H 14). Saznaje se također da se djevojka zove Mara: *Sve su djevojke замуž otišle,/ Samo ostala Mara djevojka./ Mara djevojka po gradu šeće, Po gradu šeće, deverke budi,/ Devet deverka, kak i brajenek* (H 4).

Uz ovo se može navesti ruska zagonetka: *Олена царевна по городу ходила, ключи обронила,/ Свекор видел, деверь поднял* (Ми br. 200).¹⁴ Rješenje zagonetke je rosa. No nju donosi Juraj (v. gore str.). Pored formule *po gordu hoditi*, koja je očigledno izvornija od *гулагъ* i *šetati*, ovdje su još sadržani i *деверь* i *свекор*, čime postaje prepoznatljiva veoma uska veza između tekstova. No da *gordъ* u toj formuli ne može imati današnje značenje "grad", niti starije "burg", pokazuje ruska proljetna pjesma: *Не мой-то свекор/ По городу ходить/ Рован, рован!/ По городу ходить/ конопельку сеить* (III br. 1177). Ovdje se probija značenje "vrt", koje

¹³ Daljnje potvrde: *Ni nam lazno statil/ Pred vašimi poštenimi vrati* (H 5, 15 i 35); *Ne dajte nam dugo statil/ Pred svojimi novi vrati* (H 5 i 19); *Nima kadi statil pred vašimi vrati* (Š br. 4992); *Nima kadi statil pred vašimi vrati* (Š br. 4992).

¹⁴ Usp. i: *Заря-заряница по городу ходила, ключи обронила,/ Месяц видел, солнце вскро-ло, а земля скорошила* (Ми br. 198).

se, u skladu s praslavljenostom slavenske i germanske riječi *Garten* može potvrditi u starocrkvenoslavenskom.¹⁵ Pravo značenje riječi *gordž* je zapravo "ograda", "ogrado mjesto", otuda onda i "ogrado dvorište i vrt": *Заходили на двор в новый город* (Шр br. 1907). *Gordž* tu očito treba shvatiti kao dio *dvora*.

Da veza između *konopl-a*, *gordž* i *zolto* proizlazi iz praslavenske usmene tekstovne predaje pokazuje jedna hrvatska pjesma: *Izrasla je tanka mala, / tanka mala konoplji-ca. / —Kade si mi otačala? / —Tamo dole pod osojom! kade raste zlatna resa. / Resu ćemo potrgati, / dat ćemo je kovačiću, / iz nje ćemo grad ospirat* (Č 53).

Buđenje rođaka je stajaci motiv u ruskoj narodnoj lirici: *Родимый мой батюшка по сеням ходить, / Да невестушек-ластушек побуживает* (Ш br. 850), ili: *Матушка по сенюшкам показивает, / Невестушек-ластушек пробуживает*. (Ш br. 851).¹⁶ Ta se formula očigledno odnosi na istu temeljnu osobu kao i u hrvatskim jurjevskim pjesmama. Treba uočiti da probuđeni ovdje kao i tamo nisu krvni rođaci, nego priženjeni (*deverž*, *nevesta*). A potvrđuje se, tu kao i u pjesmi o svekru koji sije konoplju, i to da je u prvotnom tekstu umjesto *šeće* stajalo *hoditi*.

Obrađeni elementi mitskoga teksta dozvoljavaju već da se prepoznaju njegovi ostaci i u slovačkim pjesmama što se pjevaju uz proljetni obred na "smrtnu nedjelju" (*smrtná nedel-a*). To je kao duct Jurja i Mare. Ona pjeva: *Za horami, za lesami! lúčka zelená! / po nej chodi mój najmilši, / čierne oči má* (Me br. 43). On uzvraća u jednoj drugoj pjesmi: *Hora, hora, biely les, / nevidel som mojej milej! ešte dnes. / Kto ju videl, povedzte, / moje srdce zamúnené! potešte. / Videl som ju v zahrade, / trhala tam bielu ružu! na hrade* (Me br. 49).

U hrvatskim pjesmama Mara ima zlatnu jabuku. Ona ju poklanja Jurju i na taj ga način čini svojim izabranikom: *Mara ima zlatnu jabuku. / Komu jabuka, komu djevojka, / Juri jabuka, Juri djevojka* (H 4). U jednoj opširnijoj verziji stoji da "mnoga gospoda" žele jabuku i da ju je Juraj, nakon što ju je dobio od Mare, otkotrljao u polje i šumu: *Sve su djevojke zamuž otišle, / Samo ostala Mara djevojka, / Mara ima zlatu jabuku. / Puno gospode za jabuku drže. / Komu jabuka, temu djevojka, / Juri jabuka, Juri djevojka, / Jura ju tače u ra(v)no polje, / U ra(v)no polje, u crne gore - kirales!* (H 14).¹⁷

Cijelo zbivanje s odlučujućim ključnim riječima (*gordž*, *zolto*, *nevesta*) prepoznatljivo je u ruskim pjesmama koje se pjevaju uz igre: *По ва городу царев сын, / Что ни царский есть сын воитель. / Выбирал себе невесту, / Распрекрасную королеву: / Что не та-ли моя невеста / Среди города стояля, / Золотым венцом блистала, / Бриллиантами освещала? / Вы секитесь ворота, / Поклоняйтесь низенько, / Вы пожалуйте, княжна, праву ручку*. (Ш br. 1056).

¹⁵ N.pr. Suprasliensis 301, 11: *jakože v grade ni smoky bodetž ni dobž*, čime je preveden grčki *εν τω κτηνο - "u vrtu"*.

¹⁶ Usp. još: *По горницам матушка показивала, / Своив ли невестушек побуживала* (Ш br. 849); *А матушка ходить по новым сеням, / Невестушек ластушек побуживает* (Ш br. 852); *На ту гору матушка / Сенечки мела, / Невестушек-ластушек / Побуживала* (Ш br. 847).

¹⁷ To treba razumijeti kao obrednu radnju koja pospješuje plodnost. Usp. žetvenu pjesmu iz Podravine: *Potoči nam, gazda, jabuku! Vu to naše polje širokol da bi nam polje rodilo, / Zlatnom pšenicom plodilo* (Ž 44, br. 63).

U drugoj verziji pojavljuju se i "gospoda", no ne uočava se suparništvo s junakom: Ходил, гулял княжой сын, княжой сын, / Он искал своей княгини, княгини, / Что которая посреди города стояла, стояла, / Золотным венцом просияла, просияла, / Поволоченным просвещала, бояра, / Что пониже того княгине, княгине, / Ты бери ее за правую за ручку. (Ш br. 1057). Spominjanjem dvorišnih vrata uspostavljena je jasna veza s ophodnim pjesmama. Hodanje (*hoditi*) junaka također je uključeno. Da su sve to čvrsti sastavni dijelovi predaje može ilustrirati druga pjesma uz igru: Круг города ходит / Царев сын, королек, / Невест выбирает, / Царев сын, королек. / Что за городом царевич, / Что во городе царевна / Золотым перстнем сияла, / Все царевича прельщала, / Золотым ключем бряцала. / Разрубай, царевич, ее за ручку, / поведи ее за город. (Ш br. 1060). Tu nema mjesta sumnji. Te ruske igre svode se na onu istu praslavensku obrednu predaju koja je istaložena i u hrvatskim jurjevskim pjesmama.

Juraj se u tim pjesmama pojavljuje odjeven i opremljen na poseban način: *Ovo se klanja zeleni Juraj - kirales! / Zeleni Juraj, zeleno drevce - kirales! / Zeleno drevce (v) zelenoj hali, / Zelenoj hali jukuni kapi, (čitaj: i u kuni kapi) / Jukuni kapi jubričkoj sablji, (čitaj: i u britkoj sablji) / Jubričkoj sablji, u bačkom pasu, (čitaj: junačkom pasu) / U bačkom pasu, u plavi hlači, / U plavi hlači, u žutih čizmah (H 14).*¹⁸ Zelena Jurjeva halja može se potvrditi i u drugim pjesmama. Isto tako i kapa od kunina krzna: *Zelen Jurja kres nalaže - kiroles! / Njegva e lepa kuna kapa - kiroles! / Zelen njegov je kepenek - kiroles! (H 31).*¹⁹ Ta predodžba ima krajnje arhaičnu paralelu u jednom bjeloruskom zagovoru: На Ягорья, 23. апреля, бяреш хлеба-соли у белую тряпочку и нясеш на курганочек, по три разы у три боки поклонисься ня 'пираючись руками ваклавши их назад и помолился: "Дземеньцевич-Клеменьцевич, наця вам кліб-соли, паси моих коний. (Р 5, 153, br. 53).²⁰ Bijela krpa ovdje stoji za zelenu, kao što se u hrvatskome za konja bijelca kaže i *zelen konj, zelenko*. U pjesmama Juraj dolazi jašući na bijelcu: *Zelen Juraj došao! Na zelenom konju (H 15); Došao vam zelen Đurađ na zelenom konju (H 23); Đuro ti se šeće! Po zelenom dvoru, / Na bijelom konju (H 21).*²¹ Tako se i u bjeloruskoj tradiciji pojavljuje zaštitnik stoke: Выгоняям мы свою скотину на поля, на долину, выежая к нам Господь Бог на белом коне и ў белом платьтю вагороджавать нашу скотину вялезными тынама. (Р 5, 43 br. 161). No Jurjev konj može biti i vranac: *Ovo je došel zeleni Juraj! ... Po ravnom polju na vranom konju (H 17)*. S time se slažu i bjeloruske jurjevske pjesme. U njima variraju stihovi:

¹⁸ Usp. k tomu još: *I ovo se klanja zeleni Juraj - kirales! / Zeleni Juraj, zeleno drevce / Zeleno drevce zelene halje, / Zelene halje i jukune kape, / Jukune kape i jubričke sablje (H 4).*

¹⁹ Usporedi k tomu još: *Opa, dupi, Đuro, u zelenoj dolami, / U zelenoj dolami, u svilenoj ponjavi (H 6); Op, dip, Đuro, u zelenoj dolami, / U zelenoj dolami, u prnjavoj ponjavi (23); Opa, dipi, Đuro, / U zelenoj dolami, / U šarenoj ponjavi (H 22); ali i *Evo dode sveti Juraj / U skrletnoj, u plavetnoj, / U surimuri i u svakojakoj odoru / Da bi ga nadijeliti (H 5)*. Usporedi i gore (str.) navedenu korašku jurjevsku pjesmu. K tomu još Š br. 4990 i 4999.*

²⁰ Na ovo podudaranje ukazali su Иванов - Топоров, Исследования 185-186.

²¹ Usporedi k tomu još: *Evo Đurda na zelenom konju (H 23); Došo vam je sveti Đurađ na zelenom konju (H 23); Došel je, došel, zeleni Juraj! Na zelenom konju (Š br. 4996); Došel je, došel, zeleni Juraj! Na zelenom konjiću, na pisanom voliću (Š br. 4987).*

Разыграўся Юрьив конь,/ Разбийў камень кыптом ... s Рыньйграўся во-ран конь,/ Разбийў камень кыптом (II 8, 182). Tu se nameće pomisao na Svantevitova konja, konja velikoga boga baltičkih Slavena, koji je bio bijelac, ali je ujutro, nakon Svantevitova noćnog jahanja, od silna znoja i blata izgledao posve taman.²² Jurjeva konjanička pojava stoji, međutim, u nespojivoj opreci s njegovim od hodanja probušanim opancima i mokrim nogama.

Jurjeva je sablja bitan rekvizit u mitskom zbivanju. Njom je odsjekao glavu zmaju koji proždire djevojke i time izazvao sveopće veselje zbog svojega dolaska: *Crna gora zeleni se/ Svaka majka žalosti se/ Za jedinu čerku svoju/ koju mora dat pozaju./ Kad se pozaj van pokaže,/ Sveti Juraj k njemu jaše./ Iz korica mač izvleče./ Pa pozaju glavu seče./ Kad pozaja umorio./ Sve djevojke otkupio./ Sve muzike zasvirale, sve djevojke zaplesale* (H 18).²³ Pjeva se također: *Srede mora je pećina./ U pećini ljuta zmija./ Kada zmija glavu kaže,/ Sveti Juraj sablum maše./ A kad zmija zaplivaše./ On joj glavu odsekaše* (H 18). U bjeloruskim zagovorima protiv zmija govori im se: будзя ежаць святыі Юрыі і Микола, будзя вас собираць і меччу гóлы вы отсекаць (Р 5, 112 Nr. 297) а u drugom takvom zagovoru: будзя ежаць Юрыі-Ягорыі на сивянькім коніку, с чарвоной протасэй, будзя вас собираць і чисто меччу гóлы вы сьмаць (Р 5, 112 br. 296). I u bugarskoj narodnoj pjesmi stoji: *Извади се цветен Георги./ извади се остра сабля./ та замахна и отсече./ Та отсече до три глави (сборник народниі умотворения 28, 441 -2.)* Тако је за Jurjevu borbu sa zmajem dobro utvrđena formula *set-i golvo*. Zmajev ubojica је *golvosekъ* i tako се јасно разликује од Gromovnika koji ubija zmiju (*biti*, или архаично: *zeti*). Zmaj се u hrvatskim pjesmama карактеристично зове *pozaj*, (*pozajъ*). Према творби то је индоевропска ријеч, о-ступанј од *zijati* "zijeвати" и означаје змаја као разјапљено ждрилело (usp. гр. *χαίνω*, lat. *hiare*, ствнј. *geinôn*, све "zijeвати").

Radosno slavlje nakon Jurjeve pobjede nad zmajem održava се uz pjesmu i ples u polju i u lugu, sitnogorici. Sudjelovanje na slavlju доводи до ushita i заноса. Djevojke при томе дјелују попут менада: *Ako ne č-te darovati/ Očemo vam sinka zeti./ Najmlajšega, najdražega./ Očemo ga otpelati/ S crne gore v ravno pole./ Med deklice, med snašice./ Tam ćemo ga rezigrati./ Rezigrali, restancati* (H 14), или: *Ak nam ne -te darovali./ Mi vam bumo sinka zeli./ Sinka zeli, otpelali/ V ono dole ravno pole./ De nam rastu modre rože./ Modre rože fijoalice./ Ke nam беру devojčice./ Devojčice plenčice (!)./ Tam ga bumo rezigrali./ Rezigrali, restancali./ S belim kruhom nahranili./ S rujnim vinom napojili* (H 19); или: *Ak nas ne te darovali./ Mi vam*

²² Saxo Grammaticus XIV, str. 567 (ed. Holder): *Preterea peculiarem albi coloris equum titulo possidebat, cuius iube aut caude pilos convellere nefarium ducebatur. Hunc soli sacerdoti pascendi insindendique ius erat, ne divini animalis usus, quo frequentior, hoc vilior haberetur. In hoc equo opinione Rugie Svantovitus (id simulacro vocabulum erat) adversum sacrorum suorum hostes bella gerere credebatur. Cuius rei percipuum argumentum exstabat, quod is, nocturno tempore stabulo insistens, adeo plerunque mane sudore ac luto respersus videbatur, tamquam ab exercitatione veniendo magnorum itinerum spacia percussisset. Usp. Иванов - Топоров, Исследования 187. Ulutum се препознаје болто, а u magna itinera dalekъ potъ. Čini се да је тај латински текст преузео аутентичне славенске религијске формуле.*

²³ Lijepi i veseli učinak Jurjeva dolaska opisuje се овako: *Muzikanti igraše, nitko ne upleše* (II 15). Tek пошто је змају одсјећена глава, могу се веселити Jurjevu dolasku.

bumo sinka zeli,/ Sinka zeli odnijeli/ Srede luga zelenoga,/ Srede cveća šarenoga (H 18); ili: *Ak nas ne –te darovali,/ Mi vam bumo sinka krali,/ Sinka krali, otpelali,/ Otpelali med rožice,/ Med rožice fijoлицe,/ Među rajske djevojčice* (H 19); ili: *Daruјte nam svetog Jurja:/ Ak ga ne ć–te darovati,/ Kuću ć–mo vam potkopati,/ Vašu ćerku otpeljati,/ Otpeljati i odvesti,/ Ali kući ne dovesti!* (H 21).

Kapa od kunina krzna koju Juraj nosi ukazuje na svadbu koja će se održati nakon njegova dolaska. U ruskom svadbenom obredu stoji da mladoženja dolazi u mladenkinu kuću po kuninu tragu. Djeвер (дружка) govori domaćinu: Обыскался у вас кунинной след (III br. 1562). Na роџтику svoje tužbalјke mladenka pјeva: Кунья Шуба-та иеносится (И 226). Pri tome se radi o simbolici plodnosti, јер u ruskom narodnom говору кунa, куница "kuna" znači i žensko spolovilo.²⁴ Veoma arhaične obredne veze razotkriva ruska pјesma iz duhovskog ciklusa: Как ваульнески (iz sela Заулка) девки/ По морёну ходили,/ По морёну ходили,/ Ой ли, Ой ли,/ Куницу убили./ Зубами лупили,/ Ой ли, Ой ли,/ Себе шубы пошили,/ К обедне ходили,/ Да к обедне ходили (II br. 513). Те се dјевојке ponašaju posve poput krvožednih menada.

Jedna druga ruska pјesma stoji u očitoj vezi s ovim ovdje ocrtanim mitskim kontekstom. U njoj se pјeva o dјевојci koja је сишла u dolinu kako би s bekovine nabrala bobice: Пошла наша девушка в лог по калину,/ В лог по калину, на широку на долину./ Не ей чебатушки Курской работушки,/ да дольнее платье весв луг устилаеть./ Да наехал на нее молодец на вороном коне,/ На вороном коне, на кованном седле./ "Вылазь ка, ты, девушка, из под тонкого деревца,/ Из под калинушки, из под малинушки!/ Садись ка, ты, девушка, конику на бедра,/ Конику на бедра, мне молодцу за плечи!" / Они поле ехали, другое ехали,-/ На третьем поле их ночь обымала,/ Темная осенняя, зорюшка вечерная./ "Слеез ка, ты, девушка, конику с забедер,/ Конику с забедер, мне молодцу с ваплеч!/ Рви ка, ты, девушка, траву ковылушку,/ Стели ка, ты, девушка, мягкую постельку,/ Ложись ка, ты, девушка, от синего моря!/ А я, заудалый, от чистого поля./ Коника поставим, от темного леса, от лютого зверя./ Скаывай, девушка, какого ты рода."/ -"Я рода небольшого, рода немьшого,/ Рода среднего, самого последнего;/ Было у меня, девушки, девять братьов сроду./ Десятая я, сестрица, горькая горетница./ Два у меня братца, с батюшкой нашню пашуць,/ Два у меня братца, у барина в холопах,/ Два у меня братца, поехали в охотушку,/ Два у меня братца, в службу отдали,/ Один у меня братец, бев вестушки пропал." - / "Девица, девица, ты моя сестрица./ Ты моя сестрица, горькая горетница!" (III br. 1247). Ovdje doznajemo, da су јunak i јunakinja zapravo брат i сестра, da је njihova свадба zapravo родоскрвуће (vidi gore str. 50). Time postaje јasno зашто се u hrvatskim јurјevskim pјesmama Marini dјеверci изједначују s браћом (vidi gore str. 51). I то да ih има devet одговара rusким мотиву сестре s devetoro браће. Juraj сам додуше nije

²⁴ Усп. Словарь русских народных говоров, S. V.; Успенский 105.

u hrvatskoj predaji uključen u taj broj. U drugim hrvatskim pjesmama može se razabrati da su se u toj predaji braća tako brojala: *Ide Mare na vodicu, za njom Ivo na konjicu./ Ivo Mari govorio:—Dušo Mare, pričekaj me, imam s tobom govoriti!! Mare Ivu govorila: Ne mogu te čekat, Ivo, u dvoru mi devet braće,/ sve su devet pošli u lov, a deseti u devojke./ Nego dođi do večera, nać ćeš dvore pritvorene, a pendžere rastvorene.*²⁵

Druga jedna pjesma zabilježena u Slavoniji potvrđuje motiv incesta i sasvim izričito: *Ovce pasla Jagodica;/ ..Malo legla pa zaspala./ Kraj nje pala tanka staza;/ Stazom ide devet braće,/ Devet braće sve rođene,/ I deseti nerođeni. (Najstarijem Marko ime,/ A najmlađem Radojica./ Al govore devet braće:/"Hajdmo ženit Radojicu; Prosit ćemo Jagodicu!/" Što rekoše devet braće,/ Što rekoše učiniše;/ Isprosiše Jagodicu,/ Oženiše Radojicu./ ..Al govori Radojica:/"Boraj tebi, Jagodice!! Imaš koga roda svoga?"/ Odgovara Jagodica:/"Imala sam devet braće,/ Devet braće sve rođene,/ I desetog nerođenog."/ Još govori Jagodica:/"Boraj tebi, Radojice!! Imaš koga roda svoga?"/ Odgovara Radojica:/"Imao sam devet braće,/ Devet braće nerođene,/ Jednu seku Jagodicu."/ Onda su se dosjetili/ da su roda rođenoga,/ Da su bratac i sestrice (HNP 6, 45-47, br. 20). Tu je i devetoro braće, i deseti istaknut kao nerođeni, što obično znači stečen bratimljenjem. Postavlja se pitanje o rodu i kasno dolazi do spoznaje da su *tuđin* i *nevjesta* zapravo *brat* i *sestra*. Tu su sačuvani bitni elementi istoga praslavenskog mitskog kazivanja kao u ruskoj baladi o djevojci što je pošla u bekovinu.*

Trag iste usmene predaje, iako već jako istančao, razabire se i u jednoj pjesmi iz Vrbnika: *Škender se pohvali/ Svomu gospodinu/ da će ispejati/ Iz Brinja divojku,/ Najlipču od grada./ Kada Škender pride/ Na tu ladnu vodu,/ On na vodi najde/ Mlajehnu divojku./ "Dobro budi prišla,/ Mlajehna divojko."/ "Dobro budi prišal,/ Neznani junače!"/ On mi ju uhiti/ Za desnu ručicu,/ Tere ju on metne/ Zad sebe na konja./ Kada oni pridu/ Posred černe gore,/ Počela je mlada/ Prigorko plakati./ Ostani mi s Bogom,/ Malo Brinje gradu,/ Malo Brinje gradu,/ Stari običaju!/ Va tebi ostavjan/ Moju staru majku/ I dva brata mlada,/ A tretoga su mi/ Turci zarobili./ Moja mati ga je/ Ivanušom zvala,/ A Turci ga zovu/ Škendere vojvodo."/ "Zač mi toga nisi/ Prije povidela,/ Dokle smo mi bili/ Bliže Brinju gradu?"/ Kada Škender pride,/ Svomu gospodinu,/ Škender mu se čini/ Vele kruto tužen,/ Če ti je, Škendere,/ Da si tako tužan?/ Ča ti je sestrice,/ Al verna jupčica?"/ "Ni m—ovo jupčica,/ neg draga sestrice (IK 2, 110-112, br. 112). Tu je i nepoznat junak na konju koji na njem iza sebe smjesta djevojku i kasno prepoznavanje da su oni zapravo brat i sestra. Djevojka, istina, govori samo o dva brata što su kod kuće, ali i u ruskoj pjesmi djevojka spominje braću dvojicu po dvojicu, a samo dva su kod kuće. Osobito je zanimljivo da je tu i *grad*, interpretiran historijski kao Brinje ugroženo od Turaka. A kada se djevojka vraća u Brinje, u *grad* dakle po kojem se prije *šetala*, spominju se *gospoda*, kao u gradu i na suhoj grani jurjevskih pjesama: *Kada oni pridu,/ Priko Brinja grada,/ Njoj mi se klanjaju/ Sve brinjske gospode (IK 2, 112, br. 112).**

²⁵ Усп. Иванов - Топоров, Исследования 17-22 и 30.

Konji, grad i gospoda javljaju se u vezi sa svadbom još u jednoj pjesmi iz Svete Jane kraj Jastrebarskoga: *Beli se, beli, beli grad, / u njem mi konjci sigraju, / srebrne vuzde trgaju, / po devojku se spravljaju. / Devojka jim se plakala, / majka ju je tažila: / "Muči pa muči, ćerčice, / tak su i mene vodili pak sam ti dobra dočkala; / devetim zetom punica, / devetim snham svekrva, / pod svakom snahom mladi sin, / pod najmlajšom mlada či, / za nju se biju Bišćani i sva hrvatska gospoda* (ŽK 94, br. 99). Tu, doduše, nema govora o incestu, ali se spominju devet sinova i jedna kći, iako su im rodoslovni odnosi drukčiji i neočekivani. Svi ti elementi pokazuju jasno da i ta pjesma pripada usmenoj predaji obrednoga teksta o svetoj svadbi (ερωος γαμος).

U jednoj srpskoj pjesmi javljaju se isti elementi, nedostaju tek konji, ali se, dakako, podrazumijevaju. I rodoslovni su odnosi slični kao u upravo navedenoj: *S one strane Moravel bela Dudo! / s one strane Moravel beo čador razapet; / pod njim sedi Leventa, / na krilu mu Latinka, / latinski mu govori, / arbanaski zanosi: / "Ljubi mene, Leventa!" / "Neću, bogme, Latinka! / U men- ima devet grad-, / i deseti Beograd, - / u svakome po ljuba, / svaka njija po sina, / a najmlađa devojku: / nju mi prose svatovi, / devetori banovi, / i najposle Jerko ban* (SNP 1, br. 578). Lako je u *banovima* prepoznati *gospodu*. A *grad* u kojem je *mlada nevjesta* tu se čak identificira kao *Beograd*. A to je ono: *beli se, beli, beli grad*. Tu se, dakako, postavlja pitanje o mitološkom podrijetlu toga toponima, ali ono za sada mora ostati bez odgovora.

Pitanje o rodu koje otkriva rodoskrvnuće javlja se i u jednoj pjesmi s kvarnerskih otoka (Dobrinj ili Unije): *Pričnel je on pitat: "Čigova si roda?" / "Ne znam koga roda, ni koga plemenal Nero ča sam čula Turkinjic govoreći / Da sam ukradena v leti na mekotil / V srebrnoj zipčici, zlatnom povojčicu, / Da sam ja sestrice Iva Karlovića." / "Drago bi mi, dušo, da si mi ljupčica! A još mi je draže da si mi sestrice"* (IK 2, 24, br. 19). Tu je sadržano род-племѧ, dobro poznato iz ruskih svadbenih pjesama, a i pitanje o rodu sadržano je u ruskoj baladi o rodoskrvnuću. Tu je i *zlato*, a v *leti na mekoti* upućuje na vegetacijski ciklus. Nema dvojbe da jurjevski stihovi o svadbi stoje u vrlo širokom sklopu usmene predaje, koja se dobro mogla potvrditi iz južnoslavenske i iz istočnooslavenske folklorne književnosti. Nema dakle dvojbe da joj je ishodište praslavensko.

Kukavica također ulazi u rekvizite narodnih svadbenih običaja. Ona se pritom identificira s mladenkom. Ruska nevjesta započinje svoju tužbaljku ovako: *Вы едороте, сударь-кормилец-батюшко и родимая матушка: / Услышали кукушку по кукованью, белую лебедушку по кликанью, / А меня-то молодешеньку по вычну голосу. / Куковала-горевала горька-сирота от вечерней ворюшки до утренней - / Что жалела себя молодешеньку.* (И 226). To potpuno odgovara hrvatskomu: *To mi ni bila kukuvačica, / To je bila mlada nevestica.* I to da ptica pjeva u zelenilu, na suhom drvu pripada istom kompleksu. Tako stoji u jednoj ruskoj svadbenoj pjesmi: *Прощай, Анна Ивановна, / Пошла дивья красота / Во зелены луга, / Во дремучие леса. / Прибилась дивья красота ко сухому дереву - / Не бывать ему зеленому, / А тебе, Анна Ивановна, - / В крас-*

²⁶ O tom starom nazivu za mladoženju, koji se potpuno uklapa u praslavensko nazivlje, vidi dolje str.

ных деvушках не бывать (Этнограф. Арх. АН СССР²⁷). No suhoća je bitan atribut boga gromovnika (Perunъ): *Tako me suha munja osmudila* (Karadžić Rj 722). Opreka između suhoga (borъ) i vlažnoga (mъhъ) odvaja njegovu sferu od od Velesove (Velesъ/Volosъ)²⁸ koji raspolaže bogatstvom. No budući da je logъ privredno koristan dio područja označena s mъhъ ili bolto,²⁹ u tom se mitskom događaju obje božanske sfere dovode u vezu, njihova se opreka ukida, kao što se u jurjevskim pjesmama ukida opreka između gore i dola, što se također pridružuju toj dvojici bogova (vid gore str.). Veoma je jasno to iskazano u jednoj hrvatskoj jurjevskoj pjesmi: *Kukuvačica zakukuvala. / U jutro rano v zelenom lugu, / V zelenom lugu na suhom drugu, / Na suhom drugu, na rakitovom, / Na rakitovom i na borovom* (H 14), gdje suhi bor i mokra rakita, iako se zapravo radi o jednom drvetu, uvode i spajaju obje božanske sfere.³⁰ Druga jurjevska pjesma posve jasno kaže da suhoća drveta označuje božansku prisutnost: *Sve su kite oklenile, samo jedna ne. / Ona nije oklenila kaj zelena nij. / Na toj kiti sva gospoda i gospon Bog* (H 17). Tamo su se okupila i "gospoda", tj. prosci. Kao da se svadba slavi kod Gromovnika kao mladenkina oca. Zaista se u tekstovima ruskoga svadbenog obreda prelazak mladenke u mladoženjin rod prikazuje kao prodiranje u strašnu Velesovu sferu, pa stoga i kao udaljivanje od Perunova područja. Tako se svekar i svekrva izjednačuju s medvjedom i medvjedicom (медведь с медведицей), a mladoženjina braća i sestre sa zmajem i zmajčićima (змеёй со змеятами). To su teriomorfni pojavni oblici Gromovnikova protivnika. Sam mladoženja, kojega zovu strancem (чуж чуженин) izjednačen sa zelenom livadom (зеленый луг).³¹ Time je uspostavljena očita veza s mitom koji se ovdje istražuje. Ako je pak mladoženja koji dolazi iz daleka brat svoje nevjeste, onda je i on sam Perunov sin. No dugo je bio daleko i stupio je u posebne veze s područjem drugoga boga, čije se gnijezdo nalazi ispod hrasta na obali Svjetskoga mora.³²

Iste predodžbe lako se mogu prepoznati i u ruskoj bajci o skorojeviću Kozmi (Козьма скоробогатый).³³ To je ruska verzija Mačka u čizmama. Ona sadrži elemente slavenskog poganstva kojih nema u francuskoj i u njemačkoj verziji. Ta *interpretatio slavica* ovoga vrlo proširenog motiva³⁴ dozvoljava da se prepoznaju daljnje mitske veze.

²⁷ Usp. А. С. Гроздилова - И. И. Шапалова. "Девья красота" (картографирование свадебного обряда на материалах Калининской, Ярославской и Костромской областей), Обряды и обрядовый фольклор, Москва 1982, 269.

²⁸ Usp. Иванов - Топоров, Исследования 12-14; Успенский 100-103.

²⁹ Usp. Толстой, 110-111.

³⁰ Tako se u hrvatskim jurjevskim pjesmama kletva: *Za vašu hižu stare zdele / Potukle vas bože strele* (H 25) sasvim jasno odnosi na Peruna, a suprotno tome blagoslov: *U dvoru vam zlatan stog, / Pod njim sjedi gospod Bog, / Ž vreća sreću dijeli, / Svakom nešto daje* ne manje raspoznatljivo na Velesa, gospodara bogatstva.

³¹ И 234-235.

³² Иванов - Топоров, Исследования 31-32.

³³ А 1, 397-401, 503-505 br. 164. Usp. i bjeloruske varijante u P 3, 219-227 br. 33, 34, 35, 36. Daljnje istočnoslavenske verzije navedene su u djelu navedenom ovdje u bilj. 30.

³⁴ Usp. J. Bolte - G. Polivka, Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm 1, Leipzig 1913, 325-334, 3, Leipzig 1918, 187

U toj se bajci s pojedinostima koje otkrivaju osobito mnogo o vezi što je postojala među rekonstruiranim elementima pripovijeda mit o pobjedi Gromovnika (царь Огонь, u bje-loruskim varijantama Гром) nad Zmijskim bogom (царь Змиюлан, u bjeloruskim varijantama Эмей).³⁵ U njoj su očite i temeljne crte mita o dolaženju mladoženje. Junak živi sam u gustoj šumi. Uz pomoć lisice, koja igra ulogu Mačka u čižmama, dolazi preko dugoga puta do svoje mladenke, kćeri boga Pcruna. Junak se pojavljuje kao onaj koji je svladao divlje životinje: zečeve, vukove i medvjede. U jednoj varijanti njegov tast dobiva od njega na dar i kunu i samura. Na putu k mladenki on pada u vodu,³⁶ valja se u mokrom pijesku (валяется в песку).³⁷ Dakle i tu junak mora kroz vodu i blato. Na putu se nalazi most (мост) čiji se stupovi prepiljuju. On se slama pod junakom i tako dolazi do toga da junak pada u vodu i valja se u pijesku. Jedna ruska pjesma glasi: Калин мостик замошшен./ Калин мостик обломился./ Мой миленький спотонул (Ш br. 737). To je vjerojatno isti most preko kojega vodi put upravo vjenčane mlade u tuđu rodbinu. U svadbenom obredu mladenka pjeva tužbaljku u kojoj opisuje kako zamišlja svoju "djevojačku slobodu" gdje se kreće na tom putu: куда пошла моя воля великая,/ во которую путь-дороженьку./ Уж как пошла моя воля великая,/ Пошла вон из светлой светлицы/ И пошла на калинов мост;/ С калинового моста - на красное крыльцо./ С красного крыльца - на светлу лисенку (И 234).³⁸ Put (потъ) je ovdje most. Tako postaje shvatljiv mitski kontekst u kojemu je latinsko *pons*, što je postalo od iste indoevropske riječi kao praslavenski *potъ*, promijenila svoje značenje "put" u "most". U tom putu, koji je istodobno most, već je prepoznato srušeno i preko zemlje prevaljeno drvo svijeta.³⁹ Junak se kreće od korijena, sjedišta zmijskoga boga koji vlada bogatstvom, a gni-jezdo mu je pod dubom, te se pojavljuje i kao medvjed i vlada životinjama u šumi, prema krošnji drveta, prema sjedištu Pcrunovu. I u hrvatskim jurjevskim pjesmama prepoznaju se tragovi Jurjeva kretanja pod mostom i njegova valjanja: *Duro ide ispod mosta da dobije svega dosta./ Duro se valja da dobije jaja* (H 21, isti stihovi i H 22). Ključne riječi *most* i *valjati se* daju potpune terminološke analogije. Tako se može sa sigurnošću reći da je rekonstrukcija i u ovim točkama prodrla do praslavenskog sloja usmene tekstovne predaje.

Jurjev konj igra u borbi sa zmajem posebnu ulogu. U jednoj bajci iz Hrvatske priča se, da on *bogu zmaju* umjesto djevojke želi dati konja: *da će mjesto nje dati svoga konja* (H 42, br. 10). I u pjesmama se pjeva da je Juraj otkupio djevojke: *Kad pozoja umo-*

³⁵ Usp. Иванов - Топоров, Исследования 39.

³⁶ A 1, 399.

³⁷ A 1, 505. I o lisici se govori: ...побежала на царские заповедные луга и стала на тех заповедных лугах кататься (A 1, 397); ...пустилась на заповедные луга и стала валаться по зеленой траве (A 1, 398); ...пустилась на заповедные луга и стала валаться по зеленой траве (A 1, 398). Lisica govori junaku: ...а сам катайся по песку (A 1, 505). Očito je da кататься i валаться ovdje imaju posebno značenje, da su bitan dio obreda.

³⁸ Taj most, za koji se nerijetko izričkom navodi da je napravljen od bekovine, često se pojavljuje kao motiv u istočnoslavenskim pjesmama povezanima sa svadbenim obredima. Usp. A. A. Потебня, Объяснения малорусских и сродных народных песенъ, Варшава 1883, 127-151.

³⁹ Usp. zagonečku: Когда свет зародился, тогда дуб повалился, и теперь дежит (С br. 1326). К тому Иванов - Топоров, Системы 165-168.